

Elämä filosofiassa – Marjorie Grene

Ei ole liioiteltua sanoa, että modernin biologian filosofian teki angloamerikkalaisessa maailmassa mahdolliseksi tieteen yhtenäisyyden idean vähittäinen murttuminen 1960-luvulta alkaen. Vielä vähemmän liioiteltua on sanoa, että Marjorie Glicksman Grene (1910–2009) oli keskeinen tuon uuden filosofisen tutkimusalan innoittaja. Filosofiseen julkisuuteen uuden alan tosin nostivat David Hull ja Michael Ruse, jotka sittemmin ovat olleet sen näkyviä edustajia. Mutta Marjorie Grene vaikutti taustalla: hänen kiinnostuksensa elämän asettamia filosofisia ongelmia kohtaan periytyi 1900-luvun ensimmäiseltä puoliskolta. Se oli myös modernia harrastusta moniulotteisempaa erityisesti sikäli, että häntä kiinnostivat biologi tiedettä edeltäneet tulkinnat ja perinteet. Tämän kiinnostuksen voi tiivistää kahdeksi kysymykseksi: Miten elämän ilmiöiden selittäminen poikkeaa fysikaalis-kemiallisen maailman ilmiöiden selittämisestä? Entä mitä merkitsee ihmiskäsitykselle se, että ihminen on yksi eläinlaji muiden joukossa – ja kuten nykyisin tiedämme, biologisen evoluution tuote?

Grenen uran alkuvaiheissa mikään ei ennakoanut hänelle merkittävää roolia nimenomaan elämän filosofina ja modernin biologian filosofian taustainnoittajana. Hänen opiskelijanuransa alkukohta oli Wellesley College (”women's liberal arts college”; 1927), missä hänen pääaineekseen muodostui eläintiede. Määrätietoiset filosofian opintonsa hän käynnisti vaihto-opiskelijana Saksassa 1931–33. Hänen opettajinaan olivat Heidegger Freiburgissa edellisenä vuonna ja Jaspers Heidelbergissä jälkimmäisenä. Yhdysvaltoihin palattuaan Grene viimeisteli väitöskirjansa Radcliffe Collegessa, ”jota lähemmäs ei nainen tuolloin päässyt Harvardia”, aiheenaan käsite *Existenz* saksalaisessa nykyfilosofiassa. Hän onnistui kahden väli vuoden jälkeen pääsemään Chicagoon assistenttiopettajaksi Rudolf Carnapin kurssille. Chicagon kausi kuitenkin loppui 1944: ”Minulle sanottiin, ettei palveluksiani enää tarvittu.” Seuraavat puolitoista vuosikymmentä Grene vietti akatemian ulkopuolella – maatilalla emäntänä yhdessä aviomiehensä kanssa aluksi Yhdysvalloissa, sitten Irlannissa. Hän harjoitti

kuitenkin koko ajan filosofiaa: hänet kutsuttiin kirjoittamaan mannereurooppalaista filosofiaa ja erityisesti eksistentialismia esitteleviä tekstejä useisiin eri yhteyksiin.

Grene sai uudelleen tilaisuuden opettaa akatemiassa 50-luvun loppussa ensin tilapäisesti Manchesterissa ja Leedsissä, sitten päätoimisesti Belfastissa. Hän siirtyi takaisin Yhdysvaltoihin 1965 (University of California, Davis) saatuaan vakinaisen paikan, jossa hän toimi eläköitymiseensä asti vuoteen 1978. Sen jälkeen hän toimi vierailevana tutkijana ja luennoitsijana lukuisissa eri yliopistoissa. Viimeiset kaksi vuosikymmentä hänen tukikohtanaan oli Virginia Tech, missä hänen tyttärensä toimii kasvipatologian professorina.

Varhaisimmaksi ajatteluaan ohjanneeksi vaikutteeksi Grene mainitsee epäuskon, jonka hänessä herätti Wellesleyssä ehdottomana dogmina pidetty kartesiolainen *cogito*. ”Työni kestävä teema on uskoakseni ollut, että olen kieltäytynyt hyväksymästä *cogittoa*.” Toinen varhainen vaikutte oli pettymys loogiseen positivismiin. Grenelle kehittyi vakaumus, että tietoa ei voi johtaa loogisista pe-

riaatteista vaan se syntyy käytännöllisen toiminnan tuloksena. Hänen näkemyksensä tutkimuskäytäntöjen merkityksestä vahvistui olennaisesti, kun hän työskenteli 50-luvulla kemisti Michael Polanyin avustajana toimittaen tämän tieteenfilosofista esseekokoelmaa *Personal Knowledge*. Yksi Polanyin teoksen ydinteemoista on *tacit knowledge* – eli kehollisten, esiartikuloitujen toimintojen ja rutiinien merkitys artikuloitun tiedon kantajana ja tukipisteenä. Ajatus tuki Grenen naturalistista näkemystä: inhimillinen tieto kasvaa todellisista vuorovaikutuksista aineellisen maailman kanssa. Tietäminen on maailmassa elävälle, historialliselle oliolle mahdollinen kyky. ”Tietämisen luonnetta perätessämme pohdimme sellaista, mitä me ja jotkut muut eläimet teemme.”

Belfastissa Grene sai tehtäväkseen opettaa klassista filosofiaa. Hän tutustui systemaattisesti Aristoteleen teksteihin, erityisesti Aristoteleen biologiaan. Hänen suhtautumisensa Aristoteleeseen heijastaa hyvin hänen näkemystään historian merkityksestä filosofialle yleisemminkin. Hän ei ollut ”aristoteelikko”, vaan hän pyrki oppimaan Aristoteleelta erityisesti sitä, millä tavoin elollisen ja elottoman luonnon keskinäinen suhde voidaan ymmärtää. Biologia alkoi näyttää filosofisesti erityisen lupaavalta tieteenalalta, koska se poikkesi olennaisesti tuonaikaista tieteenfilosofiaa hallinneesta klassisen fysiikan ihanteesta. Grene päätyi näkemukseen, että läntisen filosofisen perinteen käsitys tieteestä olisi kehittynyt erilaiseksi, jos sen ihanteeksi olisi otettu fysiologia eikä fysiikka. ”Ehdotin, että käsitystä tieteenfilosofiasta itsestään tulisi paljolti uudistaa ottamalla biologia olennaiseksi tarkastelun kohteeksi.”

Polanyin ohella Grenen elämää, biologiaa ja ihmisluontoa koskeviin filosofisiin näkemyksiin vaikuttivat erityisesti Helmut Plessner, Maurice Merleau-Ponty ja J. J. Gibson; Merleau-Pontya mahdollisesti lukuun ottamatta kaikki ovat Polanyin tavoin angloamerikkalaisen filosofian valtavirrassa jokseenkin tuntemattomia. Plessnerin filosofisesta antropolo-

giasta hän omaksui näkemyksen eläinten ’paikantuneisuudesta’ (*positionality*). J. J. Gibsonin ’ekologisen psykologian’ avainkäsite on ’tarjouma’ (*affordance*): organismien suhteet ympäristöönsä eivät jäsenny passiivisen havainnoinnin kautta, vaan päinvastoin organismit ovat ympäristössään aktiivisia. Ne käyttävät hyväkseen ympäristön positiivisia ja välttävät negatiivisia tarjoumia. Tämä lähestymistapa antoi tukea hänen tiedenäkömykselleen: ”Gibsonin ’ekologinen lähestymistapa’

pileikkauksen elämän ja biologian filosofisiin ongelmiin. Grene tiesi itse olevansa sivussa valtavirrasta: ”harvoja ja yksinäisiä ovat ne, jotka jakavat filosofiset taipumukseni.” Mutta se ei häntä erityisemmin häirinnyt – jos ei ilahduttanutkaan.

Grenen elämäankaari kattoi huomattavan osan 1900-luvun keskeistä filosofiaa. Hän ei kehittänyt systemaattista koulukuntaa; pikemminkin hän piti itseään opettajana (”kaikki opettajat tietävät oppivansa vain sen, mitä he opettavat”). Hänen uransa

tarjoa nähdäkseni niin epistemologisesti kuin ontologisesti vakaan lähtökohdan nykyisille pyrkimyksille ymmärtää tieteen käytäntöjä, mikä korvaa kuluneet ’loogisen rekonstruktion’ abstraktiot.”

Marjorie Grenen moniulotteinen lukeneisuus sekä hänen kykynsä yhdistää elämän filosofian perusongelmien pohdintaan moninaisia käsitteellisiä ja empiirisiä aineksia tekevät hänen tekstiensä lukemisen poikkeuksellisen virkistäväksi. Grene oli ensimmäinen naisfilosofi, jolle on omistettu sarjan *The Library of Living Philosophers* teos. Sen 23 esseettä sekä erityisesti Grenen railakkaan kriittiset vastaukset tarjoavat kokonaisuudessaan laaja-alaisen, joskin valtavirta-ajattelusta poikkeavan lä-

oli monipolvinen, mutta tämä ei ollut jälkikäteen arvioiden pelkkä rasite vaan teki hänelle mahdolliseksi koota yhteen monipuolisia vaikutteita. ”Joukko vaikutteita ja mielenkiinnon kohteita ovat auttaneet minut löytämään ilmeisesti lupaavan kehityksen, jonka avulla reflektoida minua kiinnostaneita ongelmia: persoonan luonne, tietoväitteiden luonne, tieteenfilosofian ongelmat paitsi biologiassa myös yleisemmin.”

Yrjö Haila